

כתבי רבי יעקב עמדין

ספר החכמה

ביבליוגראפיה

מאת

יצחק רפאל

ספר החכמה

ר' יעקב ישראל בן ר' צבי אשכנזי, המכונה יעב"ץ (אלטונה, טו סיון תנ"ח, 1698 — אלטונה, א דראש חודש אייר תקל"ו, 1776) היה ללא ספק אחד המחברים הפוריים ביותר, שקמו בעמנו. משחר נעוריו עד ימיו האחרונים ממש החזיק עט יוצרים בידיו ובלשונו המליצית העשירה העלה חידושים, חיבר חיבוריו ורשם הערותיו והשגותיו כמעט בכל מקצועות התורה ובכל ענפי ספרות ישראל.

כארבעים שנה ויותר, לאחר שהתפטר מרבנותו בעמדין ולא קיבל עוד על עצמו עול רבנות, עמד לרשותו בית-דפוס שיסד לעצמו באלטונה בו הדפיס את חיבוריו, תנובת שקידתו. הודות לעובדה זו נשארו בידיו רובי תורותיו של רי"ע ויתכן, כי בשל כך רבו כל-כך קונטרסי הפולמוס וספרי-הויכוחים, פרי רוחו הסוערת. עם כל זאת לא הדפיס רי"ע את כל חיבוריו. אחדים מהם גנו מתוך שיקולים בלתי ידועים לנו, מהם שנשארו בכתב-יד ומהם שאינם ידועים לנו אלא מתוך איזכור ביתר חיבוריו. גם לאחר שסיים הדפסת ספריו לא הרפה מהם מחברם. הוא חזר אליהם מדי פעם בפעם כדי לתקן בהם ולהוסיף על דבריו הקודמים ונשתמרו טופסי חיבוריו עם תוספות רבות בכתב-יד. אגב לימוד ועיון נהג רי"ע לרשום הערות וצינונים בשולי הספרים וכששים ספרים מספרייתו¹, זולת ספרי עצמו, נשארו ועל שוליהם מהגהותיו, שרק חלק קטן מהן נדפס בהמשך הימים. מתוך רשימת ספרים מגוונת זו נעמוד על היקף התעניינותו הרוחנית של רי"ע, שלא השאיר כמעט פינה נסתרת ללא טיפול עיוני מצידו. הגותו חובקת זרועות היצירה הרוחנית שלנו על כל סוגיה וצורותיה והוא עסק בחיבה ובהצלחה בהלכה ובאגדה, בספרי מחשבה וקבלה, בפרשנות ובדרוש, בדקדוק ובעיוני לשון, בתפילה ובשירה.

כשרון פיוטי רב שקוע בהקדמות, במבואות לספריו ובניסוחי שערי ספריו וקונטרסיו. אחדים מפזמוניה, פיוטיו וקינותיו נדפסו בספריו והועתקו משם גם

1. ספרים אלה ידועים לנו מאוספו של ר' חיים מיכל באוכספורד. עיין ב"אוצרות חיים", רשימת ספרי החכם המנוח מהור"ר חיים בן כהר"ר יוסף מיכל (האמבורג תר"ח) ובקטלוג של כתבי-היד העבריים בספריית בודליאנה של נאיבואיר. רשימה מלאה ומסודרת הביא א"ח חאגנה בספרו "תולדות יעב"ץ", עמ' 31—33.

בספרים אחרים². בתוך ספריו התורניים יש והוא מפליג לעתים בהרחבה בנושא שהוא דן בו דרך-אגב ומעלה קונטרס שלם באותו עניין הקובע ברכה לעצמו³. אף על פי שהיה סופר מהיר, שמעטים כמותו, נמנע רי"ע מליטן הסכמות לספרי אחרים. ידועה לנו הסכמה אחת שנתן לספר "מקדש מלך" על הזוהר, מאת ר' שלום בוזאגלו, שנדפסה בחלק השלישי של הספר (אמשטרדם תק"י). בהסכמה זו כותב רי"ע בין השאר: "יודע כל שער עמי כי מימי מנעתי עצמי מלעלות ולירד בהסכמה על ספרים חדשים מקרוב באו ילדי הזמן שצריכין בדיקה יפה כדי להעיד על החדוש לתקוע יסוד במקום נאמן" והוא מסביר למה בכל זאת לא סירב הפעם ונענה להפצרות. מעניין, שבהמשך הזמן התחרט רי"ע גם על הסכמה זו וב"שאלת יעבץ", ב, סי' קכו, הוא משיב לר' יעקב הכהן מהאנובר, שכבר הודיע ברבים על חרטתו והוא מפנה את השואל למה שנאמר ב"שבירת לוחות האון" (מה, ב).

רבים מכתביו של רי"ע הם יקרי-מציאות. במיוחד קשה להשיג את כתבי-הפולמוס, שהצד שכנגד דאג לביעורם ולהשמדתם ומעולם לא נדפסו מחדש. רי"ע עצמו חיבר רשימה של כתביו והדפיסה בצורת עלון, שכבר לפני מאה ועשרים שנה היה נדיר ביותר. רשימה⁴ זו, המכילה את הספרים הנדפסים לפי סדר גודל תבניתם, נתפרסמה על-ידי שטיינשניידר בקטלוג הספרים העבריים שבספריית בודליאנה, כרך ב, עמ' 1207. כאשר ביקשתי להשיג צילום מרשימה זו הודיעני בטובו פרופ' בצלאל (ססיל) רות מאוכספורד בראשית שבט תשכ"א, כי הרשימה איננה בבודליאנה ואפשר שמעולם לא היתה שם ושטיינשניידר קיבלה ממקור אחר. אחר-כך נודע לי, שהרשימה נמצאת גם בידיו של פרופ' גרשם שלום בירושלים ולא עלה בידי, לצערי, לקבל העתק הימנה.

רשימת הספרים יחד עם "מודעא רבה לאורייתא", המבשרת על יזמה להדפיס את חיבורי רי"ע שלא נדפסו עדיין, הגיעו לידי של אברהם חיים וואגנה בעל "תולדות יעבץ" בכתב ידו של ר' יצחק כהן בלינפאנטי⁵, שפרסם בספרו את המודעה בלא רשימת הספרים. את המודעה עם הרשימה העתיק בכתב ברור בקונטרס נאה תוך כוונה להדפיסו בשנת תר"ו (1846) ר' אליעזר ליפא מברדיטשוב, מנכדי החכם צבי. קונטרס זה מצאתי באוסף כתבי-היד של מו"ח הרב י"ל הכהן מימון שליט"א ושמתי יסוד לרשימה ביבליוגרפית מלאה של כתבי ר' יעקב עמדין.

השתדלתי לתאר את הספרים תיאור מפורט ככל האפשר, כי כאמור רבים מחיבוריו הם נדירים מאוד ובייחוד טפסים שלימים, שלא פגעו בהם ידי מחבלים. המהדורות המאוחרות של הספרים, שהופיעו יותר מאשר פעם אחת, טעונות בדיקה והשוואה

2. פרופ' ישראל דאחידזאן רושם ב"אוצר השירה והפיוט" עשרה פיוטים של רי"ע. עיין בלוח הפייטנים, כרך ד, עמ' 415. מעניינים במיוחד פיוטיו נגד כת ש"צ: "המבדיל בין אור לחושך חוט חסדו יהי עלינו מושך יצילנו מנחש נושך" (בחלק א של הסידור, דף תו, ב) ו"המבדיל בין כהנים ליום וישראלים הוא יבדיל בינינו היהודים הנמולים ובין סיעת ארמאים" (ספר שמוש, דף עז, ב).

3. ע"י לדוגמא הקונטרסים: "בנין בית הבחירה" ב"לחם שמים", א; "גדר ישוב ארץ ישראל" ב"מור וקציעה", ב; "לחם לשובע" ב"מור וקציעה", א; "עשרה הלחם" ב"שאלת יעבץ", א, ועוד.

4. כותרתה לפי שטיינשניידר: רשימה מחבורי המפורסם בעולם בשם הרב מעמדין ותלמידיו (!) הנדפסים.

5. עיין להלן, הערה 1.

למהדורה הראשונה, כי לא פעם חלו בהן שינויים. כבתוך שלהם עשו במיוחד מהדירי סידורו על כל חלקיו, שקיצצו, שינו ואף הוסיפו וייחסו לו דברים שמעולם לא כתבם. תיאורי הספרים מבוססים על בדיקה של כל ספר וספר. לא סמכתי על אחרים, פרט במקרים המועטים שצינתיים בכוכב (*), כי לא יכולתי להשיג את הספרים. כבר נעשו נסיונות חלקיים לרישום כתבי רי"ע, שפורטו על-ידי ד"ר מורטימור י' כהן בספרו על ר' יעקב עמדין באנגלית⁶ (פילדלפיה 1937), עמ' 281. על רשימת כהן יש להוסיף את "שמות הספרים אשר יצאו בדבר הריב הזה בין מהרי"א ויעב"ץ" ב"השחר", שנה ו' (תרל"ה), עמ' 343—344; את רשימת הספרים ב־ Bibliotheca Judaica של יוליוס פירסט בערך יעקב ישראל עמדין; "ספרי רבינו" ב"תולדות רבינו המחבר", מאת יחיאל צבי קליין, שבראש "לחם שמים", ירושלים תשי"ח. (עיין ערך א[2], עמ' 20—24).

רשימה

בכפשי כלימחות ומכתבי מלחתי רחמי מגילה עפה אשר עלתה על מחסם הדפוס ע"י תלמוד יורי זק

הגאון יעב"ץ מעמדין

קדו בעיניו המעלה כבוד תורתו ומכנתו יומצות פניהם להשביע נפש זקקה לרביו ואם כי לא היה לאל ידם להוציא לאור תעלומותיו אשר עודם עזורים בכו של הרבה המחבר וללא זכותם עין רוחה בכל זאת מה שזיה ביכולתם לעשות מלאו את עמלם כמחויבים להודיע לכל חלק דבשי למידע משמעת פפנותו אשר רבו גדלו והגליו וגם עזא פרי כאשר כלבם נדבדו

מירבות עתים ימים אשר חלפו עליהם מעת ההדפסה עד כה התיבות נשטטו ונחתו והפסדו כמעט כל נייר רשום בל נא לחתור להעתיק ולעשות כדעמדתו חרפה לתקן ירי עמדי למאמרת וזכרם לא שוף תזרעו ונבזרז חכות תורתו הקדושה עמוד לנו ולרעינו עד עולם חתן פלה

נעתק הרשימה הזאת בשנת התקפ"ג בק"ק הערסאן ע"י הדיב הניד המוסל מהו יעקב גרשון כחמו יעקב אייזיק אשכנזי וללה מלאקטש מנכדי הגאון הגדול חכם צבי ז"ל ובעת נעתק יחדש בפקודת אחד מנכדיו הה המוסל הישי המוסלם מהר"א אליעזר ליפא בנה

ברדיטשוב

שנת שוש חש"ש ב'ה' לט"ק

הגדיל לעשות מכולם אברהם חיים וואגנה, שבחיבורו קטן-הכמות אבל רב-האיכות וגדוש הידיעות "תולדות יעב"ץ" ריכו פרטים רבים על כתבי רי"ע שבדפוס ושבתכתב-יד. ספרו של וואגנה הכתוב באהבה גדולה לנושא, אשר כמותו שימש לו הפסוק בדברי הימים א' (ד, ו): "ויהי יעבץ נכבד מאחיו" נדפס לראשונה באמשטרדם תרכ"ט. הספר יצא שנית בלובלין תרמ"א. בסוף המהדורה השנייה נותן "לוח מן אלף ושבע מאות ראשי תיבות הנמצאים בסדור עמודי שמים ושערי שמים עם פתרוניהם

לפרטיהם במספר אלפים וחמש מאות מסודרים על סדר א"ב למען ירוץ כל המבקש בו. במהדורה השנייה הושמטה תוספת זו. ציוני העמודים ל"תולדות יעב"ץ" במאמרי זה מכוונים למהדורה השנייה, המצוייה יותר.

עבודה לא קלה תהא ברישום הספרות על ר' יעקב עמדין הפזורה על פני מאות ספרים, מאספים ועתונים, אולם על אף עושר רב זה עדיין מצפה דמות פעילה, סוערת ועתירת-גונים זו למונוגראפיה מקפת ואובייקטיבית. ואמנם ראויים הם האיש ופעלו שיעסקו בהם.

1234567

ש ע ר ה ק ו נ ט ר ס

1234567

רשימה

בחפשי באמתחות מכתבי מצאתי ראיתי מגילה עפה אשר עלתה על משבח הדפוס ע"י תלמודי דודי זקני הגאון יעב"ץ מעמדין זללה"ה באשר יקרו בעיניהם מעלת כבוד תורתו וחכמתו ומגמת פניהם להשביע נפש שוקקה לדבריו ואם כי לא היה לאל ידם להוציא לאור תעלומותיו אשר עודם עצורים בכ"י של הרב המחבר ז"ל ולא שזפתם עין רואה. בכל זאת מה שהיה ביכולתם לעשות מצאו את עצמם כמחוייבים להודיע לכל מאן דבעי למידע משמות ספרותיו אשר רבו. גדלו והצליחו וגם עשו פרי כאשר בלבם נדבו.

ומרבנות עתים וימים אשר חלפו עליהם מעת ההדפסה עד כה התיבות נטשטשו ונמחו וכמעט במעט לא ניכר רישומם גלל כן אמרתי להעתיקם ולעשותם כדיוטגמא חדשה למען יהי עמדי למשמרת וזכרם לא יסוף מזרעו. וזכותו חכות תורתו הקדושה יעמוד לנו ולזרעינו עד עולם אמן סלה.

נעתק הרשימה הזאת בשנת התקפ"ג בק"ק חערסאן ע"י הרבני הנגיד המופלג מהו' יעקב גרשון במהו' יצחק אייזיק אשכנזי זללה"ה מלאקאטש מנכדי הגאון הגדול חכם צבי זצ"ל וכעת נעתק מחדש בפקודת אחד מנכדיו ה"ה המופלא הישיש המושלם מהור"ר אליעזר ליפא בה"ה פה ברדיטשב שנת ש"ו ש' אשיש בה' לפ"ק.

מודעא רבה לאורייתא¹

אנחנו נקובי שם המתנדבים בעם אשר ראינו אור גדול בגנוי מרומים מכ"י מחבורי המחבר הגדול הנ"ל שרבי' צריכין לו להנות מאורו המופיע עלינו נהרה באורו נראה אור תורה תורת אמת היתה בפיהו בכך קמנו ונתעודדנו איש לאחיו יאמר חזק ונתחזק ביד עמינו להקים דגל תורת אלקינו ויהי ה' עמנו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

הגנו מן המודיעים ולפנים בישראל כי נתן ה' בלבנו לקרבה אל המלאכה מלאכ' הקודש לעשות אותה והותר. יתר שאת ויתר עז. אין עוז אלא תורה. לזכות את בני ישראל בכלי חפץ שאין לו תמורה. מפז ומפנינים יקרה. דבר השווה לכל נפש אדם מבין עם תלמוד כל הוגה בו הלא יחכם. ונקוה ה' יסכים על ידינו להוציא לאור תעלומה חמדה גנוזה הוא המקרא הגדול עם כל התרגומים הקדומים. ונוסף עליהם תרגום המכונה יונתן ב"ע וירושלמי על התורה ותרגום ד"ה² ועם המסורת ופירושי בעלי הפשט הראשונים ובעה"ט³ כאשר היה מלפנים בדפוס וויניציאה ובאזיליאה לא יחסר דבר. הן כל חיברו⁴ מוגהים כאשר תשיג יד האפשרות ומוטעמים בנקודות

1. חאגנה מביא בסוף ספרו "תולדות יעב"ץ" (הוספה י) מודעה זו בחלקה, עד הרשימה, ומעיר, כי העתיק אותה מכתביו של רבי יצחק כהן בלינפאנטי, מחכמי בית-המדרש "עץ חיים" באמשטרדם — בן דור של רי"ע [הריהו רבי יצחק ב"ר אליהו יחזקאל בלינפאנטי, שחיבר כמה שירידידות ותירגם מספרדית את "זכרון מעשה רב" לר' אורי ב"ר אהרן הלוי].

2. דברי הימים.

3. ובעל הטורים.

4. צ"ל: הן כל אלה חוברו מוגהים.

מפסיקות בלשונות ארוכים משמשות להעלות נר ההבנה בדברי המפרשים ויוסרו כל ר"ת ותיבות מקוצרות. וישבו אך לפשט עקמימיות שבהם ולהביאם לשלמותם. והמקרא מתוקן בעזה"י כקופה שיש לה אזנים באופן שיהא כלי מוכן לסופרים יוכלו לכתוב ע"פ ס"ת כהלכתו.

ואליהם ילוו לשרתם ארבעת חבורי טהרה של הרב המפורסם האי מחברא דילן חובר חיבורים מחוכם הנ"ל (אשר לו יד ושם סופר מהיר בספרי תורת ה' שבכתב ושבע"פ) מיוסדים על אדני פז. השלשה מהם הולכים בדרך הפשטנים להבין ושים שכל בדרך הנגלה (בלי טורח אריכות ופטפוטים דברים מרבים הבל שיש בו חטא ושפת יתר) בדרך קצרה ושפה ברורה מכוונת למרכז האמת כחץ למטרה.

(א) א מ ל ב י נ ה ⁵ לבאר לפעמים מקראות סתומים וחתומים ולשונות מיותרים או זרים ומורכבים ושמות ופעלים משותפים ונרדפים ומושאלים אשר לא יצאו בהם המפרשי' ידי חובתם ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם בדרך הפשט אשר לא יופשט. או פעם בדרך דרש נעים קרוב לפשט ובו דרש המחבר כל אתין שבתורה ולא זו מלפרש גם שמות העצם של מקומות ועיירות המוזכרות בתורה. ולבאר היטב איזהו מקומן של משפחו' בני נח. יש שמהן נתיישב העולם וארצותם. שאין דבר רק בתורה האלהית בנגלה ממנה כמו בנסתר. ולא סבורי קראי במשכן וכליו ומהלך הדגלים והמחנות שהלכו בני ישראל במדבר והליכת המרגלים. ועיירות ומקומות המתדמים בשמותם וקרובים להתחלף ולהמיר ארש בזולתו. נתיב לא ידעו עט סופר עד הנה וזכרון דברים נפלאים בלתי מבוארים בתורה.

(ב) א מ ל מ ס ו ר ת הואיל באר היטיב דברי המפרשים חתומים הראשים להגיהם לתקנם להעמידם על מלואותם עם הערות הראויות להם אם לעזרם או לנגדם להמה משחתם בפני פורצי גדרת הגינה המתפלספים לפירושי רז"ל הנאמנים בתורה שבע"פ המסור' להם מסיני.

(ג) קרא לו ג ל עד מגלה עמוקות לשונות התרגומים ⁶ שצועקים ככרוכיא אם להסיר מהם משוכת חדק. לכל אשר ימצא מהם בדק. במלה ובנקוד ואם להאיר במבואות האפילות העלולות במבוכות אור וחושך משמשים בערבוביא.

(ד) ⁷ יקראו לבאר ולפאר לפעמים הכתוב בדרך הנעלם במקומו אשר נגלו אליו האלהים ברזים ורמזים ודברים קצרים (מפני כבוד ה' הסתר דבר) המתנוצצים מאור הגנוז בחכמת האמת ויוכלל בו ספר כ"י לקוטי תורה מהאר"י ז"ל מאירים ומעירים לבות השרידים אשר ה' קורא להבין מדעתם דבר מתוך דבר ולהשכיל במכמני מצפוני התורה האלהית ונוגה כאור תהי'. ולהוסיף על המאורות נציג גם ספר הישר וספר החינוך מלבד כמה מעלות למקום עלינו לפאר ספר תורת אלהינו.

עוד זאת נעשה לאחותינו (אמור לחכמה אחותי את) להיות תורת ה' בפינו ובלבבנו שמורה בכל טוב וערוכה בכל הידור ודבר ברור בדינו כאחות שהיא אשורה בכל מלאכת מחשבת שאשרה תורה. הן בכתב אשורית ונקודות וטעמים. תהא מאושרת ולהתנאות באותיות כתב רש"י של הפירושים ובדפוס בתכלית היופי כולם שוים

5. עיין: לחם שמים, חלק ב, דף נ, א; מור וקציעה, ב (גדר ישוב ארץ ישראל), דף טו, א; לוח ארש, דף פג, ב.

6. עיין בסוף "ספר השמוש": ובייחוד מקרא גדול אשר הגהתי בעז"ה בתרגומיו ומפרשיו הראשיים. ועיין ב"תולדות יעב"ץ", עמ' 39, המעיד, שראה עצם כתב-היד עד ס' וישב והוא בעיקרו פירוש על רש"י ועל התרגום על התורה.

7. כאן חסרה המלה "מחנים". עיין אצל חאגנה.

לטובה ולתפארת לקשטה גם במפות צבועות להכיר ארצות שבתורה להציב (הדרבן ד"ר ב"ן) גבולות עמים ומחוזי שלשת בני נח שלשת הנפת של עולם ישן הידועים ולמסעות בני ישראל במדבר. ורושם הארץ הקדושה לגבולותיה. וחלקי השבטים ועיירות העומדות על הגבולים מחוקה על הכי"ר יכיר הרואה בשמותם משוחים בששר. ולהיות כל מגמת פנינו דרך ימין ה' רוממה להשגיח על תקנת הלומדים והמעיינים ולקרב תועלת החפצים בתורת ה' לשקוד על דלתותיה יום יום ידרושון. ראינו להקל המשא מעליהם להדפיס הכרך הנורא הלז על דף נייר ממוצע ויף בגדלו לא ארוך וגם יותר מדאי (לא כראשונים שהם כבדים מנשוא ונלאו הדורשים דבר ה' לשאת אותם בחיקם לכל חפציהם ע"כ הונחו בקרן זווית באין דורש ומבקש להשתמש בהן

רשימה

מחבורי המפורסם בעולם בשם הרב מעמדין ותלמידיו הנדפסים :

אוצר החכמה

פאליא

- 1 לחם שמים חלק ה' על בני סדרי מעשיות הראשונים.
- 2 כלוב חלכל קונטרס דין בית הבחירה:
- 3 דיטא לחם שמים חלק ה' על ארבעה סדרים האחרונים:
- 4 משנה לחם מהדורא על בני סדרים הראשונים:
- 5 שאילת יעבץ חלק ה' ובסופו עשרה הלום שאלות ותשובות:
- 6 אגרת בקורת שאלות ותשובות בדברי סדריס דפוס כי עם הכופות:
- 7 מוד וקציעה על טאה סדר היום יסדר ומנס:
- 8 שאילת יעבץ חלק ה':

קווארטא

- 9 עץ אבות עם פירוש ברענורא ותוספות יע' ולחם שמים ולחם נקודים: ובסופו לוח ארש חלק ה' דקדוק על פרקי אבות:
- 10 תורת הקנאות על ענין רע של התועב ש' שלי ושלשלת תלמידיו אש אירע עמם עד זמננו ובסופו מזבח גדול לזבח עליו כהן הבעל:
- 11 קיצור עיצת נובל עבי להרב כהנא שפורט על מידעם שנית מונה היטיב מחקק פבוש הטעות הרבה שגטו בדפוס ראשון ומבואר בהגהות הראויות לתת לו עם הרב המפורסם מחבר חיבורי טהרה הול יוסף עליהם שות ממונה ר"י שפורט על בהספר הול מחקקים עיי האותן הול ותשובתו הדתה של הרב בעל החיבורים בכמה חידוש דנים בהלכו יכ:
- 12 עקיצת עקרב שית על אודות קמיע אחת קבלה של ח"י ביצור:
- 13 שפת אמת קבוץ קציעותיו של הול ופירושיה לסכנתא:
- 14 שבירת לוחות האון משבר חבור ענבים ומנפץ חליליו אל הפלע פנו:

כסדרן אך עתה יהיו נעשים בערך גודל דפי הש"ס הנחמדים ורצויים לתשמיש כל איש בעיתו במקרא ותהיינה שתי התורות חוברות אשה אל אחותה ובוה האופן ימעט גם משא הכריכה) והאיש אשר יכתוב ידו לה' ליטול חלקו במצוה רבה הלזו ישלם בעד כל בוגין נייר טוב בינוני רק אחד שילונ"ג דענהי"ש או שטיב"ר האלנדר"ש וביד כל אדם יחתום העשיר לקחת מנייר גדול מובחר (רייא"ל) לא ירבה לתת משני שילונ"ג או שני שטיב"ר⁸ והיה האיש הרוצה לחטוף מצוה מן השוק וליטע אדר בנכסיו ולעשות בהם סגולה כל חפצים לא ישוו בה.

7. אצל וואגנה גם: או פלאקה בלעז ספרדי.

8. שם: או דואס פלאקאס.

יבואו על הגלוי ועל החתום :

בהומברג בפנקסו של האלוף
בלונדן אצל האלוף
בברלין אצל האלוף
בפ"פ דאדר אצל האלוף
ברעכניץ אצל האלוף
בברעסליא אצל האלוף
בפיורדא אצל האלוף
בהילדסיים אצל האלוף
בדנציג אצל האלוף

בק"ק אלטונא בפנקסו של האלוף
באמשטרדם אצל האלוף
בהנובר אצל האלוף
בווינא אצל האלוף
בפרעשבורג אצל האלוף
בקאפנהאגין אצל האלוף
בפ"פ דמיין אצל האלוף
במיץ אצל האלוף
בבונא אצל האלוף

למען החיש המלאכה. מראש מקדמי ארש נסוכה. להביא אל בתיכם הברכה. וחפץ
ה' בידינו יצלה. עזרו מקודש ישלח.

ע ש"ו

ע מ"י

ר ש"מ

מחיבורי המפורסם בעולם בשם הרב מעמדין ותלמידיו הנדפסים

פאליא

1. לחם שמים חלק א' על שני סדרי משניות הראשונים [א].
2. גלוח אל הנ"ל קונטרס בנין בית הבחירה⁹.
3. דיטא, לחם שמים חלק שני על ארבעה סדרים האחרונים [ב].
4. משנה לחם מהדורא על שני סדרים הראשונים¹⁰.
5. שאילת יעב"ץ חלק א' ובסופו עשרה הלחם שאלות ותשובות [ג].
6. אגרת בקורת שאלות ותשובות בדיני סריסות דפוס ב' עם הוספות [ד].
7. מור וקציעה על טא"ח סדר היום. וסדר זמנים [ה].
8. שאילת יעב"ץ חלק שני [ו].

קחארטא

9. עץ אבות עם פירוש ברטנורא ותוספות יו"ט ולחם שמים ולחם נקודים [ז].
ובסופו לוח ארש¹¹ חלק שני דקדוק על פרקי אבות.
10. תורת הקנאות על ענין רע של התועב ש"ץ שר"י ושלשלת תלמידיו
אשר אירע עמהם עד זמננו ובסופו מזבח גדול לזבח עליו כהני הבע"ל [ח].
11. קיצור ציצת נובל צבי להרב כמהר"י ששפורטש זצ"ל מודפס
שנית מוגה היטיב ממוקשי שבושי הטעות הרבה שנפלו בדפוס ראשון ומבואר
בהגהות הראויות לתת לו ע"פ הרב המפורסם מחבר חיבורי טהרה הנ"ל ונוסף עליהם
שו"ת ממוהר"י ששפורטש זצ"ל בהספר הנ"ל מזוקקים ע"י האומן הנ"ל ותשובתו
הרמחה של הרב על החיבורים בכמה חידושי דינים בהלכו' נ"כ¹² [ט].
12. עקיצת עקרב שו"ת על אודות קמיע אחת קבלה של אייבשיצר [י].

9. עיין ערך א.

10. עיין ערך ב.

11. עיין ערך ז.

12. נשיאת כפים.

13. שפת אמת קבוץ קמיעותיו של הנ"ל ופירושה לסכנתא [יא].
 14. שבירת לוחות האון משבר חבור עצבים ומנפץ אליליו אל הסלע פניו [יב].
 15. ספר שמוש ממאורע כת ש"ץ בפאדליא שנת קט"ב לפ"ק כולל חמשה חלקים: א) שוט לסוס ב) מתג לחמור ג) רסן מתעה ד) שבט לגנוכסילים - נגד עמל הכסילים בטענותיהם ותאונותיהם העוה גלאו ה) שבט מוסר [יג].
 16. מטפחת ספרים על אודות ס"ה ר"מ ותיקונים לזקקם ולצרפם ממוקשי שיבושים שנפלו בהם בסיבת מעתיקים בלתי נודעים והי' במחשך מעשיהם. בסופו נזכר קצת מענין אייבשיצר [יד].
 17. ציצים ופרחים רמזים וגימטריאות בחכמת האמת [טו].
 18. עדות ביעקב זרחה לו השמש לאיש תם על צדקתו ואמונתו לבית ישראל זכות זה תעמוד לנו עד ביאת הגואל [טז].
 19. אגרת שום לבדה מיוחדת לד"א דפולין ועל עסק ביש הנ"ל¹³.
 20. בית יונתן אייבשיצר מעשה נצים שעשה מנעוריו בקיצור [יז].
 21. פתח עינים לנקר עיני אגרת יאמפלי מליצו [יח].
 22. שמש צדקה דרוש לחתונה [יט].
 23. יציב פתגם דרוש להספד יחיד בדורו הגאון המפו' החסיד מהו' צבי אשכנזי זצ"ל [כ].
 24. שאגת אריה הספד על חתנו¹⁴ הה"ג כמהו' ארי' ליב זצ"ל אב"ד דק"ק אמשטרדם [כא].
 25. תפלת ישרים דרוש לש"ת על האגדה דפרק תפלת השחר. ת"ע רשות או חובה [כב].
 26. דרוש קול בעזרה דרוש לש"ת על האגדה. ד' צווחות צווחה עזרה [כג].
 27. דרוש פסח גדול דרוש לשבת הגדול על האגדה דפסחים: מלכא ומלכתא אי אימרי יאי אי גדיא יאי [כד].
 28. משפט שלום, בדברי ריבות וסכסוכים שהי' בק"ק אה"ו [כה].
- אוקטחא
29. ספר תפלה ועמודי שמים¹⁵ ספר כולל לעבודת ה' בכל ימי השבוע ולילותיה ושעותיה לנהוג ולשאנו נהוג ולהנהגת האדם הישראלי הרוחנית והטבעית בביתו ועל שלחנו ובמטתו ובצאתו לדרך ועסקו בד"א ולמוד תורה כלול ובלול מדינים והלכות וכל ידיעות המצטרפות לאיש יהודי ישר ונאמן לה' ולאדם [כו].
 30. עיר האלהי' סדרים כנ"ל לכל י"ב או י"ג ירחי שנה ימיה מנוים וספורים לעבודת התפלה והקרבנות והנסים שארעו ודינים התלויים בהם יום יום.
13. זהו מכתב גדול כתוב לרבני ארבע ארצות בפולין בהתכנסם בקונסטאנטין בסוף שנת תקי"א בו תיאור הריב לפרטיו, תשובת פרנס הוועד ר' אברהם מליסא והודעת רבני ארבע ארצות ביום הוועד ביארוסלב — נדפס ב"עדות ביעקב", דף לב—גה (עיין ערך טו).
 14. צ"ל: גיסו.
 15. מאחר ובמהדורות המאוחרות נדפסו שני חלקי הסידור יחד, אני רושם אותם בערך אחד לפי סדר הופעתם.
- על שני חלקי הסידור נתחבר הקונטרס:

31. ברכות שמים וספר מגדל עוז נקשר בסדר חיי האדם מיום צאתו מרחם אמו עד היותו לאיש בר מצוה ותנקות בת י"ב כולל סדרים מאירים כנ"ל לצורך איש ישראל לבן ולבת במצות ודיני' והלכו' והנהגו' ישרו' ע"פ התור' והטבע עד הגיעם לתכלית גידולם [כז].

ועד לחכמים אסף המזכיר בסידור הגאון המקובל האלקי מו"ה יעקב עמנו הנודע בשם הגאון יעב"ץ זצלה"ה. ענינו לפרש כל התנאים ואמוראים המובאים בשני חלקי הסידור הן מש"ס בבלי וירושלמי וספרי וספרא... ובסוף הקונטרס מובא כל הספרים מקור דבריו הקדושים. גם נמצא בו הערות יקרות על דברי רז"ל המובאים בסידור הנ"ל. ב' תיבות אלו אסף המזכיר נוטריקון וגימטריא זה ה' מאיר בן זאב סג"ל. [לבוב] שנת תרל"ה [1875] לפ"ק. כב דף. 8°.

בראש הספר הסכמה מאת ר' יוסף שאול הלוי נאטאנואהן, לבוב. קונטרס זה יצא גם בלובלין בשנת תרמ"א (1880) ובזארשא בשנת תרמ"ו (1886).

על שלושת חלקי הסידור (כולל "מגדל עוז") יצא הקונטרס: קריית ספר... מפענה נעלמים מגלה כל דבר סתום ונעלם בסידורו של הגאון אלקי יעב"ץ ז"ל כל הר"ת אשר ילאה עין הקורא לעמוד עליהם ומה גם כי ברוב המקומות ירמוז לכוונה עמוקה בשם ובפוסקים וספרי קבלה ובחיבור זה ימצא הכל מפורש באר היטב... [מאת מאיר בן זאב סג"ל] באותיות אוסטראה [לבוב] לפרט כת"ר [1860] לפ"ק. [כד] דף. 8°.

בראש הספר הסכמה מאת ר' יוסף שאול נאטאנואהן, לבוב, והקדמת המחבר. הקונטרס יצא שנית באדעסא תרכ"ד (1864).

קיימים גם עיבודים מתוך הפירוש לסידור לתפילות מסוימות, שיצאו בחוברות מיוחדות, כגון: א. סדר עבודת קרבנות בבהמ"ק מכל השנה. עבודת תמיד השחר. תמיד של בה"ע. קרבן מוסף דשבת. קרבן מוסף דר"ח. קרבן פסח. עדות בן נכר עד ראיה בירושלים מכל מה שעשו ישראל קודם הקרבת הפסח. קרבן מוסף דפסח. קצירת העומר. ק"מ דעצרת. עדות בן נכר מהפרשת כ"ג ביו"כ. עבודת ליל יו"כ. עבודת תמיד השחר ביו"כ. עבודת ק"מ ביו"כ. ע"ת של בה"ע ביו"כ. עבודת ימי חג הסוכות שמחת בית השואבה. פרעסבורג, שנת תקצ"ה (1835) לפ"ק. כג דף. 8°.

מעבר לשער הסכמת ר' משה סופר, פרעסבורג, ד תשרי תקצ"ה. בהקדמה אומר המלקט, שמואל דייטש, מיושבי פרעסבורג: "ויגעתי ביגיעה ואהבה רבה ללקט פרחי שושנה אחת לאחת מסדר העבודה שחבר הגאון מהור' יעב"ץ ז"ל ולא להוסיף או לגרוע ח"ו אני באתי... ופלפולו שבין חצי לבנה השמטתי ומעתה המה במעט הכמות ורב איכות".

ב. (1) ספר פרקי שירה עם פירוש נאה על דרך האמת [מאת ריעב"ץ] בסוף עבודת מקדש... מהרב הכולל כמוהר"ר מגחם די לונזאנו וגם למנחה ולמועדים... מהגאון כמוהר"ר מנחם עזרה מפאנו... הביאו אל בית הדפוס החכם... משה בכ"ר יעקב הכהן מעיר קונסטאנטינה... בדפוס המשובח של משה עטיאס בליחרנו בשנת אז ישיר משה את השירה הזאת [תקכ"ז, 1767] לפ"ג. דף יט—לו.

(2) פרק שירה עם שלשה פירושים נשגבים: זמרת הארץ מאת הרב הגאון איש אלקים קדוש רבינו יעקב עמנו בן ה"חכם צבי" המכונה יעב"ץ אשר נדפס בסדורו "בית אל", ועליו הערות וביאורים על כמה מדבריו הסתומים. ברכת השיר מאת הרב... רבי ברוך בנדיט גליקסמן מלאסק... ועליהם אור נוגה פירוש רבנו מבי"ט הוא הרב הגאון... רבי משה בן יוסף מטראני... בצירוף תולדות המבי"ט ותולדות יעב"ץ ויתוסו לשוב ארץ ישראל מאת המגיה והמו"ל פינחס זליג במו"ה אברהם הירש גליקסמן מלודז נכד הרב ר' ברוך בנדיט מלאסק. [לודז] תרצ"ד (1934). 88 עמ'. 8°.

ג. ביאור הפלא ופלא על ספר תהלים והוא התוט המשולש משלשה עמודי העולם, ראשון לכל דבר שבקדושה החסיד שבדור והדרשן הגדול מוהרר"י יעב"ץ זצ"ל גם את הב'... מו"ה מאיר עראמה זיע"א... וקרא שמו מאיר תהלות... והשלישי בקודש חזון עובדי' מהרב... עובדי' ספורנו זצ"ל... אסיפות הביאורים האלה נגמרו ונסדרו עם הסכמות רבני וגאוני הספרדים ע"י... צבי הירש הכהן בעל אסיפות. ירושלם תרמ"ד (1884).

32. דיטא ח"ב מספר הלז בשני מיני נייר לפיהן קצוב המקח.

33. ס"ע רבה וזוטא ומג"ת [ומגילת תענית] עם פירוש עולם ברור וברכת החמה ודיניה [כח].

34. לוח ארש חלק ראשון על דקדוק התפלה [כט].

35. כרך כולל שלשה ספרים ישנים מוגהים ומתוקנים לאסירי התקוה הרדומים וישנים: (א) הפדות והפורקן, (ב) אגרת תימן, (ג) מאמר תה"מ להר"מ ז"ל ובסופו זכר הנס של פאדליא ונתקיימה הבטחת האיש נאמן לה' בכתבו לד"א דפולין שנזרק' נבואה מפיו בשלימו' [ל].

36. כרך נורא קטן למראה עצום בכמות ורב האיכות כולל ד' ראשים: (א) התאבקות מעין המאורע של איש שדה עם איש תם, (ב) שחוק הכסיל (כס"ל ג' ימינ"י שם שקרא עצמו הנער ובער) של הזקן וכסיל. (ג) יקב זאב מפלת הארי' וזאב ערבות עדיות הבחורים הכשרים. (ד) גת דרוכה ממאורעות הנמשכות מאייבשיצר וחביריו ותלמידיו בפראג, במיץ, בפפד"מ, בג"ק, ברעכניץ, בשטאמפי, בטיפליץ, בהעלישא, ופרוסטיץ, אייבשיץ, פולין בוויילנא, בפטרשבורג וכמה אגרות שכתבו להמחבר מכל צדדים ואגרת מהרב דליסא לפו"מ דק"ק ואיזה מחברת התעוררות על הלז של הש"ץ וכת שלו הארורה שצריך שמירה יתירה. כי לא פסקה זוהמתו של נחש הקדמוני צפעוני עד היום. הכל מסודר בתכלית עד סוף שנת תקכ"ט לפ"ק להאיר עיני עורים להעיר לבות ולשמה נפשות העברים ישרים בדים. טוב להודות לה' ששלח להם מושיע ורב והצילם מרשת המינות הפרוסה לרגלם ויחכו עת בא גואלם. ב"ב כ"ר אמן [לא].

מכאן מודעא רבה לאורייתא מי מתנדב לה' מבעלי כיסים או מדפיסים להוציא לאור הדפוס: 1. מקרא גדול¹⁶. 2. תלמוד גדול מוגהים ומבוארים [לב] וכן 3 ארבעה טורים 4 ומד"ר 5 וס"ה וספרי רד"ק מכלול ושרשים מוגהים ומפורשים וספרים רבים חדשים עם ספרי כ"י של המחבר הנ"ל ביחוד: (א) ספר קולן של ספרים. (ב) ספר מו"ק על ג' טורים. (ג) ספר הקישורים ליעקב דרשות. (ד) ספר הלכה פסוקה על או"ח. (ה) ספר צמח דוד עם הגהות רבות נפלאות. (ו) ספר יוחסין עם נוספות. (ז) ספר הערוך עם הוספות. ספר הגהות ס"ה ור"מ ותיקונים והנלוים להם מעשה ידי אומן כל אשר נדבה רוחו אותו לזכות בהם את הרבים הנה שכרו אתו להרויח הרבה לעצמו לכיסו ולזולתו.

ד. ספר יום כפור קטן... עם שני ביאורים יחד מאירים (א) יסוד התשובה הוא ביאור מספיק בלשון צח וקל מאת הרב הגאון הקדוש מוהר"י יעבץ זצ"ל (ב) אור התשובה כולל כחנות ישרות... חנני השי"ת... יצחק מאיר בר' אברהם הלוי גערנאט. לודו שנת ה"א לגדלות הירח [תרצ"ו, 1936] לפ"ג. לא דף. 8°.

מעניין לציין כאן, כי ר' פינחס, המגיד מפאלצק, השתמש בפירושו של רי"ע כאחד היסודות לסידורו "שער הרחמים" (שקלאח תקמ"ח, 1788) וכך נאמר בשער הסידור: "ותמך יסודותיו בהני שלשה מטיבי צעד הר' דוד אבודרהם, אשר העמידו על יד ימינו והשני הרב... הירץ והשלישי הכי נכבד ה"ה הרב הגאון המפורסם המכונה שמו יעבץ יעקב עמדין בן צבי". למהדורות מיוחדות רבות זכה פירושו של רי"ע להגדה של פסח שנכלל בסידורו, הן כהגדה עם פירושו לבד והן עם פירושים אחרים. המהדורות נרשמו על ידי אברהם יערי בספרו "ביבליוגרפיה של הגדות פסח" (ירושלים תשכ"א) מספרים: 124, 352, 353, 354, 445, 538, 711, 842, 847, 852, 870 [יערי לא רשם את "חקת הפסח" עם פי' יעבץ, חוין תרכ"ד], 927, 956, 959, 1028, 1097, 1107, 1114, 1140, 1158, 1201, 1215, 1867, 1972, 2092, 2224, 2303, 2586, 2641, 2706.

16. התכנית המסורטת, עיין לעיל.

מודעת זאת בל יקרב איש זר נתעב ונאלח. להעלות על מזבח הדפוס שנית שום ספר מחיבורי הרב המחבר (חיבורי טהרה אשר יגע ומצא דברי חפץ הנ"ל לזכות את הרבים בלבד) בלי רשיון פרטי ממני או מב"כ (ביחוד מפני שנעשה על כל החיבורים הקדושים מהדורות גאות והדורות על טהרת הקודש) לא לרצון יהיה כאשר כבר הוזהרו המדפיסים על ככה בסוף ס' שי"ע ח"ב) ויזהר כל אדם מאוד פן כא"ש (אורן של חכמים) יצלה. וכליות חוטא יפלה. לכן ישמור העוסק בדפוס מנגוע בקציהם. יחשוך נפשו מני שחת וחיתו מעבור בשלח. והגונב מזה והחוטף מהם או חולק כמוהו לא ינקה יבוא אלי קבר בלי כלח. מי מעין נובע ממקור קדוש (לתועלת עמים האמיתיים מים קרים נוזלים מן לבנון על נפש עיפה ולהציל נפש היפה ממים המאזרים ארש אופל ועיפה) רגל אדם בליעל בל תדלח. לשומעים יונעם ולפושעים יפגיע ה' לשבים יסלח. אמן.

שנת ואנכי נטעתך ש ו ר ק כלה זרע אמת לפ"ק.

הכתבים למהדורותיהם

[א]

1] ספר לחם שמים חלק ראשון לחם הביכורים תרומה לה' וראשית מן הזרעים ראשון הסדרים: והוא פירוש למשניות משלים הביאור במקום שהניח הגאון בתי"ט ז"ל לקט שכחה ופאה לעני כמוני. עם השגות ופולפולים וחידושים יפים ונחמדים (בשני התלמודים בבלי וירוש' ותוספתא, רש"י ותו' וש"מ ובחבור הי"ד להרמב"ם ז"ל והחוננים עליו ותולדות כמה חילוקי דינים מחודשים, המתבארים מכלל הדרושים בעזה"י) כאשר הראוני מהשמים, ונתעסקתי פעמים הרבה עמ"ש המפרש הנו' ביחוד. ועם זולתו מהמפרשים במה שנוגע להבנת כוונת המשנה. על אמתתה. וחקור דינים היוצאים ממנה ופסקי הלכותיה. אל נא אשא פני איש ואל אדם לא אכנה, ואשא ואתן באמונה, כאשר צויתי, ואבי שבשמים גזר עלי, מפני יתן דעת ותבונה. ויהא עמי שלא אכשל בדבר הלכה. אל יצל מפני דבר אמת עד מאד. ויעזרני על דבר כבוד שמו ישתבח וית'. לפרש כל הש"ס בלי שגיאה. גדולה או קטנה: היום החילותי תת מן הבא בידי ראשונה, אשר יבוכר לה' מנחה לה' וליושבים לפני ה' לאכול לשבעה מתנה היא נתונה, והכינותי בסופו מקום לבני עלייה להסב בעליית המקרה. הוא קונטרס בגין בית הבחירה. ואם יהיה אלהים עמדי ונתן לי לחם לאכול לחם פנים לרצון לפניו תמיד, לחזק את לבי לקראת המלאכה וכחי להעמיד, באוכל להשיב נפש המסכת. אתי אל ואוכל להזמין ולהספיק הלחם הנצרך ליתר הסדרים לערוך ערך לחם שש המערכת, לא אוכל פתי לבדי כי מלחמי אתן לרעב ולדל החסר ונעדר השלמות אנוש כערכי, בה' אצפה אוחילה לאלהי ישע, אלהי קדושי ומלכי, לא יחסר לחמי שבתי בבית ה' לאורך ימים, אזכה לברך על הלחם להשלימו ולסיימו עד גמירא, לבאר כל חמירא, להגדיל כבוד תורת אמת ולהאדירה, ויחזק ידים רפות להשלים ולהוציא לפועל אמת כל אשר ברוח אתי בעשות אונים לתורה. בספרים העיקריים והראשים להגיהם ולבארם ברוח משפט וברוח באר היטב, ורעה אותי דעה והשכל לעשות את מלאכתו מלאכת המלך באמת ואמונה, בחכמה בדעת ובתבונה, להיות ממצידיקי הרבים, ואהיה אני וצאצאי עד עולם עוסקים בתורה לשמה, אוכי"ר וחפץ ה' בידינו יצלה, כרצון איש שותה כמים יין חמ"ס היה למס עובד מגועל הזמן

נבזה בעיניו נמאס נתעב ונאלח, אנוש מזער נבער מדעת תולעת יעקב בן הארי החי
הגאון החסיד המפורסם בדורו בישראל גדול מרבן שמו, כמוהר"ר צבי אשכנזי
וצוללה"ה ס"ט: בחודש זיו שנת הנני ממטיר לכם לחם מן השמים¹ [תצ"ג, 1733]
בו יתענגו ישבעו המשכילים וירוו מים חיים. נדפס בק"ק וואנזיבעק יע"א, תחת
ממשלת אדונינו השר הגדול המפואר והמיוחס אצל פעלד קאמר יונקר אצל אדונינו
המלך האדיר החסיד המהולל והמיוחס מאד כריסטיאנוס סיקסטוס מלך מדענימרק
ונארוועגין, השם ירום הודם ויתנשא ממשלתם אמן, בדפוס הר"ר ישראל בר אברהם
וצ"ל. קכב דף. 2°.

מעבר לשער הסכמת ר' יחזקאל קצנאלנפוגין², רבן של אה"ו, הכותב: «גזרתי
בגזירת עירין על כל המדפיסים לבל ידפסו שנית בלתי רשיון מחו' הרב הנ"ל משך
עשרה שנים».

בעמוד בו נדפסה ההסכמה נדפסה גם «תבנית המזבח לכל משפטו וחשבון מדת
שטחו העליון לדעת הראב"ד אשר יעדנו בקונטרס בנין בית הבחירה» (דף קיב—
קכ). בדף קכ, ב, התנצלות המגיה, משה דוד המכונה טעבלי בן ר' יוסף חיים קיטן
מק"ק קאפינהאגין ולע"ע דירתו קבועה בק"ק אלטונא. דף קכא—קכב: «לוח הטעות
והשמטות» ו"אל עין הקורא" מאת המחבר.

[2] ספר לחם שמים על סדר זרעים—מועד מאת האדם הגדול בענקים, בתבונתו
מרקיע שחקים, הרב הגאון הקדוש המקובל בוצינא קדישא רבינו יעב"ץ וצוקלה"ה,
בהוצאת מעין חכמה. ירושלים תשי"ח (1958). 24, שכו עמ' 8°.

בשער נוסף העתק השער של מהדורה א': «יו"ל מחדש עם תולדות המחבר וצ"ל
בעריכת הה"ג... יחיאל צבי קליין».

[ב]

ספר לחם שמים חלק שני (איכותו ומהותו נזכר בהקדמת חלק ראשון)... ותהי
ראשית מלאכתו בחנוכה שנת תצלח [תקכ"ח, 1768]. [אלטונא]. קד דף. 2°.
כולל סדרים נשים, נזיקין, קדשים וטהרות. בדף מז—נא מסכת אבות, הוספות
ותיקונים לפירושו על אבות (עץ אבות). דף קג—קד: «לוח התקון והשמטות».
נלווה לספר זה ספר משנה לחם, היא מהדורא שניה לספר לחם שמים, על שני
סדרי משניות הראשונים, עם הקדמה קצרה. לו דף.

[ג]

[1] ספר שאלת יעבץ שאלה בבעלים שואל מדעת שכל הנאה שלו והנאה
לעולם בד"א של הלכה ברורה דמקרבא הנייתא. היינו דאהנו רבנן לאוקמא בקי"לתא
וחמירתא שאילתא. לכל נחותי ימא לאוקורי נפשיהו ולמעבד רעותא. ברעו נפשיה
נפיק ועייל (ומהדר) אזוזי דרבנן במטותא. וקם ליה בדר"בה איהו שאיל להו ולא
מצי לאשתמוטי מפטוטי דאורייתא דטבין בביתא ובלוייתא. מאן דעייל (כבר) שיולי
שייל שאלת חכם חצי תשובה עושה כולה בה תחזי וסי"ב דדיקלא רמי וזקיף תריץ
גברא ואותיב תיובתא והילכתא גברותא איכא למשמע מנה ומנה ואוקי באתרא
דהוא דס"ביר הוא דדייק וגמיר גמרא זמורתא. תהא לצוותא בסימא דלי כספא

1. האות ה אינה דגושה. שנת ההדפסה היא אפוא תפ"ח, אולם טעות זו תוקנה בראש «משנה
לחם» בסוף חלק ב של «לחם שמים»: «פתח השער בשטה אחרונה צ"ל השמים בה"א גדולה»
(«שכך היה פ"ק של שנת הדפוס»). כך יוצא גם מ«התנצלות המגיה»: בשנת תובלנה
[תצ"ג] בשמחות לפ"ק.

2. עיין עליו: יחזקאל דוקקעס, אוה למושב, קראקא תרס"ג, עמ' 21—29.

אוצר החכמה

ומשכח סימא ומרגגיתא, דמשתכחא בפרוותא. תרתי דרומ"אי דרמו להו אהדדי מתני' אבריתא. ואתו וטחני בהו קשיי"תא. וחדא דפר"שאי כדמפרש ואזיל נחית בר אמור"אי מתון ומסיק כסית"א. הני דמכסין מנייהו מכסיין ואיכא מילי דמיטמרן יהבינהו במתנה דלא כאסמכתא. דין גלי רזיא בבי מדרשא איגלאי מילתא. מגלי ליה תר"עא ונפיל נהורא נהירן שמעתא. שמעת מנה תרתי מתנתא דתו"רה אב"א גמרא אב"א סברא לחיי וחמרא לפום רבנן ותלמידיהון יומא טבא לגו טבא פלפלא חריפתא. מחריפותא דנהו"רא תפסיה אמת אמת מלבן לבינתא. ועבדינהו איפ"רא קני לגינתא דבי רב בצורתא דשמעתא חדתא. חדאי נפשיה לדידיה קרא ותני ולא משום כושרא דחיו"תא. חיי ומזוני משמיא מיהב יהבי ליה חילא ותוקפת וסייעתא. בגזרת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאילתא.

הקדמה חרוזית לכבוד תורה וחכמיה עשויה לנחת. באלפא ביתא העשוי לבלי חת... ותהי ראשית מלאכתו בר"ת כסלו שנת ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם ברך תברכני והרבית את לבולי [תצ"ו, 1737] לפ"ק באלטונא בדפוס כ' אהרן בר אלי' כ"ץ. [חלק ראשון]. קסו דף. 2°.

מעבר לשער: הקדמה הלצית.

בחלק א קעב תשובות כמניין יעב"ץ (סי' לא נשמט). סי' א, שאלה לאבי המחבר, החכם צבי ז"ל, מארץ טורקיא (בעניין אחות נשואה שפיזרה ממון רב להציל אחיה מעבירה חמורה אם חייבים אחיה היתומים לסייעה) ותשובתו; סי' ב, תשובה באותו עניין מאת ר' אברהם יחיאל מיכל ב"ר עוזיאל מקאליש המתגורר כעת פה ק"ק האלברשטאט. העומד על המשמרת משמרת הקודש בבה"מ של הקצין המפורסם כהר"ר בערמן סג"ל (בעל "נזר הקדש" על מדרש בראשית רבא); סי' ג, תשובת המחבר על דברי הר"מ ("תשובה שהשבתי על דברי הנ"ל בדרך במלון תמוז דהאי שתא [תע"ד] בבערלין באכסניות בית דודי").

בין השואלים: ר' אברהם מאמטרדם; ר' דוד פנצי ור' אבי עד שר שלום באזילה ממנטובה; ר' יחזקאל קצנאלנפוגין, אב"ד באה"ו; ר"מ כ"ץ, חותן המחבר; ר' מרדכי לייפניק מברודא; ר' משה חאגיז. דף קן—קנט: מפתח על סדר סימני הספר; דף קנט—קסב: לוח התיקונים והשמטות; דף קסג—קסו: קונטרס "עשרה הלחם", עשר תשובות לשואלים שהקשו על חיבורו "לחם שמים".

[2] ספר שאילת יעבץ חלק ראשון, חברו הרב הגאון הגדול... מוה' יעקב עמדין הנקרא יעבץ בן למרנא... החכם צבי זצ"ל. הובא לבית הדפוס ע"י הרב החר"ף בנש"ק מוה' יוסף לעזער נ"י מק"ק טארנויא, לעמבערג, בדפוס של ה"ה מו"ה אורי זאב וואלף סאלאט נ"י, שנת תרמ"ד, 1884 לפ"ק. [1], פג דף. 2°.

מעבר לשער נוסח השער של המהדורה הראשונה והבעת-תודה של המדפיס לר' שלמה זלמן חיים האלברשטאט [שזח"ה] "אשר שלח לי את הספר הזה מאוצר הספרים אשר חננו ד' אחרי אשר עמלתי ויגעתי ולא מצאתיו".

[ד]

[1] ספר אגרת בקורת³ בין טוב לרע הלא יבקר. ולהבדיל בין האמת לשקר הוא חוקר, לעשות סייג לתורת אמת ומשמרת, להודיע משפט אמת בין ת"ם לת"ם ובין

3. הספר מכיל תשובות הרב אברהם קצנאלבויגין, רבן של אה"ו, החותם יחשב, בדין מי שהסירו הרופאים ממני הביצה הימנית אם יקרא פצוע דכא ועשר השגות על פסק זה, מאת ר' שמשון חסיד, בעל "נזירות שמשון", החותם השב [ר"ת הקטן שמשון בלאך] ותשובתו

[244]

בעל מום עובר וקבוע כל דיני סריס ופצוע ונכרת, בין נגע לנגע צרעת ממארת, לקיים מצות ביקור חולי העיקור, ולצאת ידי שמי"ם והבריו"ת במשפט קציצת ביצת בהרת, ע"י סכין וחרב חלל החודרת, תשובה נצחת בהלכה רווחת לשואל כהוגן יכול אפי' סומא וחגרת, ופוסחת על שתי סעיפים רעיונים נרפים חונים בעמק רופאי"ם יהגו אך נכאים נגד המקובל והמושכל והסברא הגוברת, למען תהא האמת נהדרת, שפת אמת תכון לעד לעולם תהיה גברת, והיתה ציצת צבי תפארת, ותצמח ותהי לגפן אדרת ותרבינה סרעפותיה וסעפותיה ותעש בדים ותשלח פארת לקשר עטרת, תשרש שרשיה כללים גדולים בהוראה אוגרת, ותמלא אר"ש חידושים רבים מאירים ככוכבים וכקרסי זהב בלולאות מקצה במחברת, נחמדים להשכיל להטיב לבות המעיינים הנבונים הבאים ללון בעמק הלכה מחוורת, והוראה מבוררת, לכבוד שמים תכן בזרת... דיסקא לאסכמתא ופתקא דהזמנותא, מכאן מודעא רבה לאורייתא, זה ספר הנקרא אגרת כאמתה של תורה דנא פרשגן אגרתא, כי היכא דלא ליהוי כמתנתא טמירתא, כתבוה בשוקא חתמוה בברא במאני אברא בגליפותא, בגזרת עירין פתגמא די לא להשנייה למהדר מיומא דנן לאידפוס"י אדרא בלא מישקל רשותא. ממארי דעובדא ורעותא, ובמאמר קדישין שאילתא, על פום רבני אולפין באסכמותא והורמנותא, דפקיעי ומומחי הא למיגרס הא לעיונא, רישי מתיבתא, בקושטא דינא [אלטונא]⁴... שנת התהלך לפני והיה תמים [תצ"ו]. כח דף. 2°.

בדף האחרון: התנצלות הכותב, דברי המעתיק והמגיה ולוח הטעיות.

[2] ספר אגרת בקורת... * ולחשיבותו ויוקר מציאותו. רבים רצים אחריו ואינם מגיעים. הועלה שנית על מזבח הדפוס עם חידושים והוספות. לרצון לפני ה' ליושבים לפני ה'. ליראי ה' החרדים על דברו. שומרי פקודיו ומשמרתו נוצרי בריתו. [אלטונא] שנת לא יבוא פצוע דכה וכלות שפכה בקהל ה' [תקכ"ה] לפ"ק. כה, [1] דף. 2°.

[3] ספר אגרת בקורת...⁵ חברו הרב הגאון האמיתי מופת הדור הצדיק האמיתי רבינו יעקב עמדין בן הגאון המפורסם חכם צבי תנצב"ה. נדפס בקושטאדינא פעם ראשונה בחיי המחבר ז"ל שנת תצ"ו וליקרת הספר וחשיבותו השגתיו עתה באוצר הספרים והוצאתיו שנית לאור⁶, הצעיר מיכאל בן אלכסנדר פרומקין, זיטאמיר בדפוס הרבני מהו' אברהם שלום נ"י, שאדאוו, בשנת תרכ"ח, 1867 לפ"ק. לח דף. 4°.

בשער הנוסף: ספר אגרת בקורת תוכן הספר היקר הזה הוא בקורת לתשובת חסיד גדול א' אשר לכבודו העלים הגאון שמו אשר השיג את מורו הרב והמורה נתנם לביקורת לפני הגאון יעב"ץ ויחדור הרב עטו וידבר נפלאות בביקוריו. וחידושים

- לחזוק השגותיו בחתימת הקשב [ר"ת: הקטן שמשון בלאך] ותשובת המחבר. בשולי הגליון נמסר תוכן הדברים בקיצור "חידושים לביקורים". עיין: תולדות יעב"ץ, עמ' 30.
4. המלים "קושטא דינא" אינן אלא מליצה מטעה. צורת האותיות מוכיחה ללא ספק, שהספר (ה"קונטרס" — בפי החיד"א ב"שם הגדולים") נדפס באלטונא. עיין: מיכל, אוצרות חיים, עמ' 70.
- 4*. נוסח השער של המהדורה הראשונה מועתק כולו ללא שינוי.
5. כאן מועתק השער לפי המהדורה הראשונה והקטע "דיסקא דאסכמתא" מתוך השער ניתן מעבר לדף.
6. פרומקין לא ידע על המהדורה השנייה והוא כותב ב"דברי הרב המוציא לאור": "ובשם הגדולים להרה"ק חי"ד אזולאי... כתב כי נדפס פעם שנית בחיי המחבר ז"ל עם מהדורא בתרא, חפשתי ולא מצאתי".

לציונים שם עליהם בצדם. וככלוב מלא עוף כן מלא הספר היקר הזה תורה וחכמה גם יחד. כי שכל פה הגאון המחבר את ידיו לדבר נכבדות על הטבע וחכמת הרפואה ועל הרופאים בו יאמר אם לשבט ואם לחסד, גם שידוד מערכות הטבע יספר הגאון המחבר שראה בעיניו כמה מעשי נסים. כל אלה מעשי ידי אמן נפלא התייר הגדול הגאון האמיתי, קדוש יאמר לו, רבינו יעקב בהגאון המפורסם חכם צבי עמדין זצ"ל. זה ק"ל שנים שנדפס הספר הזה וספו תמו גם מבתי עקד הספרים ואנכי השגתי במחיר רב והוצאתיו לאור למושג לב כל אוהב תורה וחכמה גם יחד מיכאל בן אלכסנדר פרומקין. זיטאמיר שנת הגאון יעקוב בן צבי עמדין זלה"ה לפ"ק.

[ה]

[1] ספר מור וקציעה, חלק ראשון, סדר היום מטור אורח חיים [עד סימן רמ]. למעלה למשכיל לשמור את דרך עץ החיים לממיתים יצרם וזובחים. עליו באר מים חיים זכים וצחים. נחל נובע מקור חכמה לשתות מי באור לספרי הטור וב"י במקומות שדבריהם סתומים קשרים נפתחים. עם הגהות ותקונים לבאר קוצי המדבר ט"ס וחוחים. ובו השגות ופולפולים בלשונות פוסקים ראשונים ובפסקי השלחן ערוך ערך לחם חמודות פרפראות לחכמה וגלוסקאות נאות שמעשיהם מוכיחים עשאים כלמודיים בשמן המדע משוחים. ואת אחרונים המסובין על השולחן דברי חכמים כדרכונות לכוין את ההלכה לתלמיה לירד לעמקה בלי משא פנים בתורה משיב דברים נכוחים. לחיו כערוגת הבושם מגדלות מרקחים. שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר לסוחר אל ארש זבינא חריפא לנפש היפה מקובלים ונוחים. הבאים ישרש יעקב ציצים ופרחים. באורים נאים ומשובחים. גם בג"פ בגנו צומחים. יזלו בשמיו גנו מפיחים. מכל אבקת רוכל מריחים. אלהים ואנשים משמחים. ונוגה להם כשמש זורחים. מי שלבו אטום כבתולה הא חמרא וריחני מפקחים. ואם מגוול הוא נמשך לבית המדרש מדרש לפרושים אם ברזל הוא מתפוצץ ואבנים נמוחים. נאדות נפוחים כאבק דק פורחים. גם מיישב דברי הקדמונים שלפעמים מרוחקים בזרוע נדחים. גולירים מתגרים וגבורים נוצחים. יראו ישרים וישמחו אוהבי תורת אמת לאמתה משיבי מלחמתה שעה לרשת משכנות מבטחים. שערי ציון המצוינים בהלכה להתיישב בהם בקבע כאזרחים. לא בדרך ארעי מלון אזרחים. אשריכם זורע על כל מים רגל השור והחמור משלחים. אשר בתורת ה' חפצם לא לריק טורחים. מה טובם ומה יפיים בחיים מוצלחים. צהלו מים התלמוד לקח טוב לוקחים. ירונו יושבי סלע ההוראה רנה פוצחים. נדפס באלטונא בבית המחבר ותהי ראשית מלאכתו בחודש ניסן שנת מר וקציעה ^ז [תקכ"א, 1761]. קג דף. 2°.

בראש הספר הקדמה ארוכה⁸. בסוף הספר (דף קב) הוא מוסר על נס שאירע לו

7. בסוף חלק ב: „והתחלתי להעלותו על מזבח הדפוס לרצון לפני ה' בשנת מר וקציעה ונמשך זמן ההדפסה שמונה שנים מעצלות הפועל הראשון [בסוף חלק א נמסר שם הפועל: משה בן מנדיל בון סגל מאלטונא], אולם בחלק שני הלז... הקרה ה' לפני להדפיס במשך חצי שנה הקודמת, ה' פסח בפרוס הפסח, ה' יו"ט בפרק עצרת, ה' ט"ב בעט"ב, ה' ר"ה בער"ה, וכן ה' י"כ בע"כ, וה' החג בערב החג, וה' חנוכה עתה קרוב בעז"ה לחנוכה שנת תצ"ח" [תקכ"ח, 1768].

8. סימון הדפים קב—קג נתחלף.

9. „הקדמתי... הלא היא כתובה לפני מאז החיליתי לעסוק בחבור הלז שנת דבר בעת ו". בסוף ההקדמה: „צריך אני להודיע למעיין שלא היה לפני אלא ספרי הטור והב"י אשר נדפסו בברלין [תס"ב—תס"ג] שבהם למדתי והיה קביעותי בעת כותבי ספרי זה על פי סדר דפיהם ועמודיהם דברי צינת".

מור וקציצה

כאשר נרדם לשעה קלה ואש אחזה בכתביו ובשער ראשו ו"כל מה שנשרף מהכתבים המונחים בצדי אצל הארגז מימיני כבר היו מודפסים שלא הייתי צריך אליהם עוד (עם שאני רגיל להצניע כתיבותי גם אחר ההדפסה לעיין בהם אם נודמן מעוות בדפוס, כדי לברר מתוכם הדבר המסופק)... ושנים של פעמים ארע לי נס כזה בזמנים שונים". כן מוסר המחבר, כי יומיים בשנה קבע יום טוב לעצמו: (א) בט"ו בשבט תק"ג חלה עד שנתיאשו מחיו והבריא; (ב) ביום ג מנחם-אב תקט"ו אירע לו נס גדול, התנפלה עליו כת פריצים "כיוונו השעה שידעו כי אין איש אתי עלו ובאו לחדרני, ודים קמו עלי עריצים בקשו נפשי... הקיפוני כארי שללו בזזו כתיבותי, קללו שדדו יריעותי — לולי ה' שהיה לי כמעט חיים בלעוני, ברוך ה' שלא נתנני טרף לשניהם... גם אשתי מעוברת היתה בחודש תשיעי להריונה וילדי וכל בני ביתי היו בסכנה, לא הפיל משערת ראשינו והכה אותם בסנורים".

סי' קץ, בדיני שיעור הכוס של ברכה, כתב קונטרס בשם "מזיגת כוס יפה" (דף עח—פא); סי' רי, בדיני שיעור ברכות אכילה, כתב קונטרס בשם "לחם לשובע" (דף צ—צב).

ספר מור וקציעה חלק שני, סדר זמנים, מטור אורח חיים. חיים הם למוצאיהם המחפשים אותם כמטמונים. סמא דמותא למשמאילים המהפכים דא"ח ומתהפכים כשד לכמה גווניה. סמא דחיי למיימינים. שכל פניתם דרך ימין פונים. הוא באור מים חיים לטור וב"י ואחרונים. שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר לסוחר אל ארש נראו בארש נותני ריח הנצנים. ארשת שפתיו צוף דבש אמרי נועם יין הרקח עסיס רמונים. חכו ממתקים דבש וחלב תחת לשונו אכלו משמנים. האוכלים בשרא דתור"ה למעדנים. פרי מגדים חדשים עם ישנים. יאכלו ענוים וישבעו הלכות שונים. בל יתערבו עם שונים משונים. בהבליהם את ישראל מונים. ישמחו ת"ח הנקראים בונים. בשערי ציון בהלכה ברורה מצוינים. בשמועות מחוורות ופלפולים מלובנים. באורו מעין גנים. מצמיחי חדושי דינים. בעומק החרוץ המונים המונים. לחמו נתן מימיו נאמנים. מן המקדש המה יוצאים פרו למאכל ועלהו לתרופה בריש כל אסון חמרא וריחנים. מפקחים לב אטום כבתולות תופפות בשירים ורננים. קדמו שרים אחר נוגנים. ילמדו לקח רוגנים. יגילו המעינים וישמחו המבינים. נדפס באלטונא בבית המחבר ותהי ראשית מלאכתו בחודש ניסן שנת מ'ר וקציעה 10 [תקכ"א, 1761]. צו דף 11, 20.

בראש הספר "הערה אל עין הקורא" 12 (דף א—ג). סי' שו בדין אם מותר לקנות בתים מן הגוי הוא קונטרס בשם "גדר ישוב ארץ-ישראל" (דף יב 13—טו); סי' תרע, הלכות חנוכה בשם "מנורת זהב" (דף עב—פב).

דף פז—צו: לוח התקון והשמטות. בעמוד האחרון מפת ארץ-ישראל.

10. ההדפסה נסתיימה בשנת תקכ"ח (1768). עיין לעיל, הערה 7.
11. בחלק מן הטפסים צט דף ובהם: תשובות של ר' ישראל משלם זלמן, בנו של רי"ע, על דיני שעטנז (עיין אצל וואגנה, עמ' 29, 36) ושירים לכבודו, מאת אביו ואחיו רבי אריה יהודה, אשר הוסיף הגהות לתשובה זו.
12. בין היתר נאמר בהקדמה זו: "ידוע לכל שאינני עושה קורדום מחבורי אפילו יהבו לי כל חללי דעלמא, כאשר לא יוכלו להכחיש זה אפילו השונא המוחלט, שאינני שולח ספרי דורון לבעלי כיסים... שלא נתכוונתי לטול עטרה ושם תפארת בהדפסת ספרים שלי ואם היה זה בדעתי, אז ודאי הייתי מכבדם ושולח אותם דורון כמנהג מחברי ספרים בזמננו וע"כ מרויחים בשני הדברים ר"ל בממון ובשם, כי באופן זה החבורים מתפשטים, ורוב הקונים אינם מבינים אותם

[2] ספר מור וקציעה חידושים על טור או"ח מהגאון ר' יעקב עמדין זצ"ל, יצא לאור על ידי בית מסחר והוצאת ספרים של ר' יהושע אלי' גראסמאן, ניו יארק שנת תשי"ג.

חלק ראשון: קב דף; חלק שני: ק דף. דפוס צילום.
בראש כרך א וב מכתב מאת ר' חיים יחיאל מיכל ביק, הרב ממעזיבוז ועתה חוב"ק ברוקלין, מצאצאי רי"ע, ובנו משה צבי אריה ביק.
בסוף כרך ב העתקה מכתב-ידו של רי"ע אשר מצאו בספר "מור וקציעה" שלו עם הערה מאת ר' הילל ליכטנשטיין מקראסאנא.

[3] ראיתי מודעה זו שנתפרסמה בניו-יורק: הופיע בפעם הראשונה מכתב יד! דוגמאות מהגהות וחידושי "מור וקציעה" על טור יורה דעה, אבן העזר וחושן משפט, מספרית... האוניברסיטה קולומביא, בצירוף הגהות בכתב יד על הספר "תורת הקנאות" מאת רבנו הגאון ר' יעקב עמדין זצ"ל עם סיפורים על הכתב יד, מבואות והערות. נדפס בכמות מצומצמת. לצערי לא הצלחתי להשיג ספר זה.

[ו]

[1] ספר שאילת יעבץ חלק שני, נדפס פ"ה ק"ק אלטונא בבית המחבר. ותהי ראשית מלאכתו שנת ויקרא יעבץ לאי"ל אם ברך תברכני וגו' ויבא אלהים א"א שאל [תקי"ט, 1759]. קט דף. 2°.

מאתיים תשובות. בין השואלים: ר' אברהם הלוי מחעלמא, אב"ד דעמדין והילדס-היים; ר' אייזיק בר" מנחם נחום, אב"ד דק"ק דרויא (ליטא); ר' אלי' ווילנער [ס"יא. שאלה זו נשאלה גם מאת ר' עקיבא איגר]; ר' בעריש נכד הש"ך; ר' דוד בר' מיכל ברסלוי מהילדסהיים; הבחור ר' יאקב קליב מאלטונא; ר' יהודה ליב ב"ר שלמה זלמן נארדין מלונדין; ר' יהודה ב"ר מענדיל מבריסק; ר' יהושע ב"ר אהרן ליפשיץ מאפטא, אב"ד בביטצא במדינת מעקלבורג; ר' יוחנן ב"ר יעקב מגלוגא; ר' יעקב הכהן מבערן בורג; ר' ישראל, בעל "נצח ישראל", בבית-המדרש של הגבירים המפורסמים הר"ר פייטל והר"ר דניאל פה ברלין; ר' ליפמן כ"ץ מהנובר; ר' מאיר איגר מפירדא; ר' מרדכי הענא, דיין בהמבורג; ר' מרדכי לייפניק מברודא; ר' עוזר, מיושבי בהמ"ד דאמשטרדם; ר' צבי הירש הלוי, אב"ד בקאפנהאגן; ר' שמעיה הלוי מהמבורג.

ס"י קצד, הוא פסק-דין של ר' יונתן אייבשיץ, שנשלח למחבר על-ידי בעל הדין.

וחושבים שכל המחבר ספר אדם גדול הוא, אפילו ראוי המחבר לכרכו בספרו ולהוציאו לבית השרפה חוץ לשלש מחנות, ואני ע"י הנהגתי ההפוכה משאר בני אדם בדורי זה משולל משני התועליות המדומות הללו, עם שלא נעלם ממני, שאם הייתי בוחר בדרכיהם, הייתי מרויח הרבה יותר מהם, יהי מה אני בתומתי החזקתי ולא ארפה וע"י כך ספרי מונחים בקרן זוית וקרן שלי תקוע בהם ושמי לא נזכר בשום תואר מעלה בשערי ספרי וכמה מחבורי שלא נזכר שמי עליהם כלל".

13. עיין שם: "ועיין הלכה פסוקה בארתי בסיעתא דשמיא דיני נדרים ונדבות מתנות ומכירות והקנאות וערבות בשבת" — ספר זה נשאר בכתב-יד ולא ידוע לי גורלו. עיין בסוף ההקדמה לחלק ב: "עוד זאת עשיתי לה ערכתי לפניו שלחן ארוך (בהכרחי) וקצר (בבלתי מצוי) קראתי הלכה פסוקה, ועל ספר חוקה, שם עברתי על כל דברי האחרונים ללקוט באמרים לצרף כל מה שחדשו ומה שנתחדש על ידינו בשפה ברורה ודרך קצרה. שיהא ד"ת מחודדים בפינו, שנונים בשפתינו ושמורים בלבבינו, ה' יגמור בעדנו". ועיין בסוף "ספר שמוש".

מחברנו כותב נגד פסק הדין דברים קשים: "והוא כ"י של הזקן מורה שקר עצמו זה האיש מרעיש הארץ האומר אני ואפסי עוד"¹⁴.

סי' קנה, היא שאלה של ר' משה מדעסוא (מנדלסזון) מברלין מיום עש"ק פ' בראשית תק"ל החותם: "דברי תלמידו השותה בצמא את דבריו". מחברנו משיב לו: "למשכיל שיר ידידות, גבר חכם בעוז, הק' התו' כהר' משה יצ"ו"¹⁵. דף קג—קה: לח תקון המעוות והשמטות; דף קו—קט: מפתח למצוא דברי חפץ ומפתח על סימני הספר בקצור.

[2] ספר שאילת יעבץ חלק שני... [השאר כמו בחלק ראשון] לעמבערג תרמ"ד, 1884. [1], נח דף. 2°.

מעבר לשער "הקדמה הלצית" שנדפסה במהדורה הראשונה בראש חלק א (במה' זורה זן, בחלק א, מעיר המביא לבית הדפוס: "הקדמה השניה הדפסתי בח"ב מאפס מקום הנה").

[1]

[1] ספר עץ אבות [מסכת אבות מנוקדת עם פירושים]... החוט המשולש לא במהרה ינתק שלשה המה מטיבי סעד למשנה פי' הר"ב ברטנורא, תי"ט ולחם שמים תועלתם בלתי נעלמת והרביעי בגודש לחם נקודים¹⁶... ותהי התחלתו בסדר ובשנת כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל לפ"ק באמשטרדם [תקי"א, 1751]. פב דף. 4°.

בראש הספר הסכמות מאת גיסו של המחבר ר' אריה ליב, אב"ד ור"מ דק"ק אמשטרדם ונתקבל לאב"ד בק"ק פראג והמדינה יע"א, מיום ה' יט אלול תקי"א, והדיין הישיש, ר' משה פרנקפורט, אמשטרדם, כט תשרי תקי"ב.

בדף ב "הקדמת המחבר בעל לחם שמים ולחם נקודים"¹⁷ ולוח ראשי תיבות ובסוף הספר (דף עה—עו) "הצעה לספר לוח ארש" ו"ספר לוח ארש חלק שני ותקוני לחם נקודים". בעמוד האחרון (פב, ב) "השמטות ותקונים בפירוש לחם שמים".

[2] פרקי אבות עם פירוש לחם שמים מהרב הגאון המפורסם מו"ה יעקב עמדן זצ"ל ועם חדושי הגהות להרב הגאון האמתי המנוח מו"ה צבי הירש זצ"ל אב"ד דק"ק

14. במהדורה שנייה (לכוב תרמ"ד) שינו נוסח הדברים.

15. עיין גם ב"כתבים העבריים" וו, כרך 16 של Gesammelte Schriften למשה מנדלסון, מעובדים על ידי חיים בורודיאנסקי [ברדיין], ברלין 1929, עמ' 130—132, ובעמ' LXII שם. איגרת אחרת של מנדלסון לר' יעקב עמדן מיום ט במרחשון תקל"ד פרסם מכתבי"ד א"ח וואגנה כהוספה חמישית בספרו "תולדות יעב"ץ". ועיין בכתבי מנדלסון שם, עמ' 178, ופאקסימיל של מכתב זה. ועי' שם, עמ' 156—159 לפי "בכורי העתים" (תקפ"ד), עמ' 222—224.

16. ביאור הניקוד על-פי הדקדוק של רבינו.

17. בהקדמה נאמר בין היתר: "עוד זאת אדרוש לבית ישראל ואודיע נאמנה, כי הפירוש המצוי על מסכתא זו אשר יחסו הסופרים והמדפיסים לרש"י (ונמשכו אחריהם המחברים קפחום בטעות לקרוא בשם רש"י) כדי להתלות באילן גדול... איננו לרש"י האמיתי... אלא לאחד נגס שרימה עצמו ענק ותואר הלשון והענין יעידוהו יגידוהו מה שדים במקום בינה כי ינק. אולם אין זה חדוש, שכבר היה לעולמים ואירע כזה עוד שלש פעמים בפירושים המיוחסים לרש"י ואינם, כי פירוש גמרת גדרים... איננו לו כמפורסם וכמיהו פירוש ד"ה המיוחס אל רש"י בשבוש (עיין לחם שמים פ"ה דיומא) וככה פירוש מדרש רבה הידוע בשם זה איננו של רש"י אמיתי". [על פירוש "רש"י" לגדרים, עיין: י"ג אפשטיין, תרביץ, שנה ד (תרצ"ג), עמ' 181—183; שנה ה (תרצ"ד), עמ' 110].